

հացավ Զակարտայում 1827 թվականին և իր անբավ հարստությունը թողեց իր բույրերին՝ օրիորդ Թագուհի Մանուկյանին և տիկին Մարիամ Հարությունյանին։ Բարեպաշտ բույրերի առատաձեռնությամբ, 1854 թվականին, կառուցվում է մի գեղեցիկ եկեղեցի Ս. Հովհաննես անունով։

Զակարտայում հայոց եկեղեցի հաստատելու օրից մինչև հիմա, հաջորդաբար այնտեղ պաշտոնավարել են երեսուն և հինգ քահանաներ։ Չնայած գաղութի հարստության և եկամտաբեր կալվածների, ներկայումս գաղութը դուրի է հոգևոր պաշտոնյայից և մատնված է անորոշության։ Հայոց եկեղեցին գտնվում է քաղաքի կենտրոնում, արքայական դաշտում, որը ներկայումս կոչվում է Ազատության հրապարակ։ Աղգային կյանք գրեթե գոյություն չունի։ Մնացել են հինգ ընտանիքներ, որոնք շատ հավանական է մի քանի տարվա ընթացքում հեռանան, որովհետև նրանց դավակները արդեն հեռացել են և ապրում են զանազան երկրներում։

Հասած օրս իսկ մասնավոր ժողով ենք ունենում, ժանոթանում վարչության կատարած և կատարելիք աշխատանքներին։ Մայիս 6-ի առավոտյան տեսակցում ենք կառավարության պաշտոնեականաց հետ և քանավոր ու գրավոր կերպով ներկայացնում հայ հասարակության և վարչության առաջարկությունները։

Կիրակի, մայիսի 7-ին, պատարագում ենք։ Գաղութի բոլոր հայերը, շուրջ 30 հոգի, հաղորդվում են և հոգեպես մխիթարվում։ Հավարտ սուրբ պատարագի, կատարվում է հոգեհանգիստ եկեղեցու բարերարների և այլ ննջեցյալների համար։ Ապա եկեղեցու սրահում հանդիպում ենք հայ ընտանիքների, եկեղեցական խորհրդի նախագահ պր. Նահապետյանը բարի գալույտն խոսք է ասում և հույս հայտնում, որ մեր ներկայությունն իրենց մեջ պիտի լինի հույժ նպաստավոր և խրախուսիչ ազգային տեսակետով։ Պատասխանում ենք պր. նախագահին։ Ապա կարգացվում են Ամստրալիայի հայոց եկեղեցական խորհրդի նամակները, ուղղված Ինդոնեզիայի հայոց զույգ եկեղեցական վարչություններին և համայնքին։

Մանոթանալով տիրող կացության և ընդհանրապես գաղութի մտայնության, դժբախտաբար գալիս ենք այն եզրակացության, որ հայ գաղութը հետզհետե կաղմալուծվում է։

Դժբախտություն է, որ Ինդոնեզիայի նման մի պատվական և փաթեմ գաղութ, այսօր մատնված է այնպիսի մի տխուր կացության, որ հնարավորություն չունի նույնիսկ հոգևոր պաշտոնյա պահելու Պր. Նահապետյանի հետ խոսելիս գաղութի հրատապ խնդիրներին և

կարիքների շուրջ, նկատվում էր նրա հոգեկան տագնապն ու խոր վիշտը և անսոսանքը, թե ինչու ժամանակին հեռատես չգտնվեցին և թույլ տրվեց, որ գաղութը մատնվեր ներկայի դառն կացության։

Խրախուսում ենք բոլորին, որ ձեռք-ձեռքի տված, սիրով ու համերաշխաբար վարեն եկեղեցական ու հասարակական աշխատանքները։ Շեշտում ենք, որ անհրաժեշտ է, որ գաղութն օր առաջ ունենա իր հոգևոր պաշտոնյան, բաց մնան եկեղեցու դռները ժողովրդի առաջ, որ հավատացյալները գոնե ամեն կիրակի ի մի հավաքվելով և Աստուծուն պաշտելով, վերագտնեն իրենց հոգու արիությունն ու քաջությունը։

Մայիսի 11-ին, հինգշաբթի, առավոտյան շատ կանուխ, գնացքով մեկնում ենք Սուրաբայա։

Շատ էի լսել Զավայի հարուստ բուսականության, բրնձի թավապատ դաշտերի և այս դրախտային կղզիների բնական գեղեցկության մասին։ Իսկապես որ աշխարհի գեղեցկագույն երկրներից մեկը պիտի համարել Ինդոնեզիան ընդհանուր առմամբ։ Գնացքը ամբողջ օրեր, երբեմն նույնիսկ շաբաթներ, արագորեն սլանում է այդ օրհնաբեր դաշտերի ու կույս անտառների միջով։ Հարուստ է բնությունն ու հիանալի՝ դիտողի համար։

Պր. Նահապետյանը լավ ճամբորդակից ու խոսակից է։ Նա պատմում է զանազան անեկտոդներ Ինդոնեզիայի կյանքից ու մանավանդ գրվազներ երկրորդ պատերազմից հետո։ Կես ճանապարհին տեսնում ենք Սմարանգը, ուր մի ժամանակ ապրելիս են եղել ռավական թվով հայեր, աշխատել ու հարստացել, սակայն կորել են ու անհետացել... Ահա ողբերգական պատմությունը գրեթե բոլոր հայ ընտանիքներին։

Գնացքը վազում է սրընթաց, իսկ մենք, խոհերով ու մտածումներով ծանրաբեռնված, դիտում ենք լայնատարած դաշտերը, դալաբապատ բլուրներն ու լեռները, որոնք կարծես հանգստություն են տալիս մեր հոգնած զրեին և պայծառացնում մեր միտքը։ Տեղայի ժողովուրդն ընդհանրապես բարեկիրթ է։

Մոտենում ենք քաղաքի արվարձաններին, շուտով գնացքը կանգ է առնելու Սուրաբայայի կայարանում։ Տեղատարափ անձրև էր տեղում, երբ մի խումբ բարեկամների ու ծանոթների հետ ուղղվում ենք եկեղեցի։ Այնլիք քան մի տարի է, ինչ հնարավոր չի եղել Սուրաբայայում քահանա հրավիրել, սակայն ուրարակիր պր. Խ. Խ. Դավթյանը, պր. Արամայիս Հակոբյանի և երգչախմբի մյուս անդամների օգնությամբ, միշտ բաց է պահել եկեղեցու դուռն ու կատարել կիրակնօրյա ժամերգություն՝ ի մխիթարություն ժողովրդի։

Պատշաճ հանդիսություններ տոնվել են նմանապես վարդանանց հերոսամարտն ու Ապրիլ 24-ը:

Առաջին օրը, մայիսի 12-ին, գրեթե ամբողջությամբ զբաղված էինք ծանոթներ ու հյուրեր ընդունելով, իսկ շաբաթ օրը, եկեղեցական վարչության անդամների հետ միասին, այցելեցինք հանգուցյալ Բագրատին, այցելեցինք հանգուցյալ տիկին Կատարինին և Գալստյանի այրուն՝ տիկին Նմանապես այնքա քրոջ՝ տիկին Իշխանին: Նմանապես այցելեցինք մի քանի հիվանդների ու ծերունիների, և ապա, երեկոյան ժամը 8-ին, մասնակցեցինք վարչական ժողովին: Նախագահը նախորդի շնորհակալությամբ արձանագրել տալիս Ավստրալիայի հայոց եկեղեցական խորհրդի եղբայրական վերաբերմունքն ու զոհողությունը: Կարգացվում են պաշտոնական նամակները և ուրախությամբ ընդունվում: Որոշվում է փոխադարձաբար բարոյապես և նյութապես օգնել Ավստրալիայի հայոց եկեղեցական խորհրդին: Պր. Նախագահը մանրամասն կերպով զեկուցում է Զակարյայի եկեղեցու հետ առնչություն ունեցող աշխատանքների և բանակցությունների մասին և թվում կառավարության հանձնած մեր երեք նոր առաջարկությունները, որոնք ընդունվում են միաձայնությամբ և լիազորության նոր պաշտոնագիր է խմբագրվում, որով Զակարյայի ներկայացուցիչներ ղուկո. Հարություն Մելքոնը և պր. Պետրոս Նահապետյանն իրավասու են ճանաչվում կառավարության հետ բանակցելու:

Մայիսի 14-ին, կիրակի, պատարագում ենք: Ժողովուրդը գրեթե ամբողջությամբ հաղորդվում է: Հաղորդում ենք Վեհափառ Հայրապետի ողջույնն ու օրհնությունը, ապա քարոզում ենք և մասնավորապես շեշտում Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու կատարած ու կատարելիք ազգապահպանման հոյակապ դերի մասին: Հավարտ սուրբ պատարագի, հոգեհանգիստ է կատարվում Բագրատ Գալստյանի, Արամ Հարությունյանի, Մարտիրոս Հորդանանյանի, տիկին Մովինար Քամարդարյանի և առհասարակ այն բոլոր հարստավոր աշխատավորների ու նվիրատուների հոգիների համար, որոնք նյութապես կամ բարոյապես սատար են Դանդիսացել եկեղեցու պայծառացման և գաղութի մտավոր լուսավորության ու առաջադիմության գործում:

Վերահիշյալ անձնավորություններից մասնավորապես հանգուցյալ տիկին Մովինար Քամարդարյանն երկար տարիներ անհուն գուրգուրանքով ու նվիրումով է ծառայել Սուրբարայի հայկական դպրոցին և բնակարանակի բաղամթիվ սաներ:

Դպրոցական փայլուն շրջանն է համարվում 1927—1936 թվականները, երբ հանգուցյալ վարդան ավագ քահանա վարդանյանը, իր քահանայական պաշտոնի հետ համընթաց, ստանձնում է նաև դպրոցի տեսչության պաշտոնը: Կրթական խնդիրների շուրջ խոսելիս չենք կարող երախտագիտությամբ չհիշել նաև բազմամյա ուսուցիչ և հասարակական գործիչ հանգուցյալ Հորդանան Հորդանանյանի անունը, որը վարեց ձգնավորական կյանք, դարձավ «անվեղար վարդապետ» ու «անփիլոն քահանա» Զավայի հայության, ըստ Գուշակյան պատրիարքի: Նա սիրվեց շատերից ու նաև հալածվեց մոլեռանդներից: Սակայն մինչև վերջին շունչը մնաց պատենելի վրա, հորդորելով ու համոզելով նոր սերունդին, որ շո՞ւո՞ւսն իր մարտնչի լեզունն ու Հայաստան աշխարհը: Նա թողել է մի քանի գրական փորձերի աշխատություններ, ինչպես զԶուրաճայի պատմությունը ի պէտս Զավայի հայ մանկանց, սակայն, որպես մնայուն ու արժեքավոր գործ, պետք է հիշել Զավայի հայության մասին գրած ուսումնասիրությունը, որից միայն երեք կամ չորս օրինակ է մնացած: Գրքուկի առաջաբանը գրել է Գուշակյան պատրիարքը և գնահատական տողեր նվիրել հեղինակին ու նրա աշխատության: Տպվել է Երուսաղեմի հայոց Սրբոց Հակոբյանց վանքի տպարանում, 1937 թվականին:

Նույն կիրակի, կեսօրից հետո ժամը 3-ին, կատարում ենք թաղման տխուր արարողությունը հանգուցյալ Սիմոն Կրետյանի՝ անհրաժեշտ է հիշել նախագահի և նախագահի պր. Ն. Նահապետյանի խոստում ենք մի ամփոփ դամբանական:

Հաջորդ երկուշաբթի օրը դարձյալ հատկացնում ենք այցելությունների: Շատ ընտանիքներ ունեն հարազատներ ու ազգականներ Ավստրալիայի զանազան քաղաքներում, որոնց որպիսությունն են ուղում իմանալ և առհասարակ հետաքրքրվում են այնտեղի կյանքով: Գրեթե Զակարյայի բոլոր հայերը արդեն պատրաստություն են տեսնում գաղթելու այլ երկրներ: Մեծամասնության մեկնելուց հետո, թե ի՞նչպիսի ճակատագիր է վերապահված ազգային հաստատությունների, եկեղեցիների, մի խոսքով պատկառելի հարստության համար, դա պարզ է ինքնին, նույն վիճակին պիտի արժանանան, ինչպես ժամանակին Հնդկաստանի հայկական կենտրոններից շատերը...: Լավ է ուշ քան երբեք: Եթե ժողովուրդը լինի հեռատես ու վարչությունը ունենա բարի կամեցողություն, հնարավոր է միջոցներ ստեղծել և գեթ մասամբ փրկել մեր նախնիների արդար վաստակը:

Ինդոնեզիայի հայության 60 տոկոսն արդեն տեղափոխված է Ավստրալիա, կարճ ժա-

մանակվա ընթացքում ստեղծելով բարեկեցիկ կյանք:

Մայիսի 16-ին, երեքշաբթի, ղեկավարում ենք նամակագրության, Երկարորեն գրում ենք Վեհափառ Հայրապետին Ինդոնեզիայի հայ գաղութի ազգային-եկեղեցական կյանքի մասին, տալով մանրամասնություններ:

Երեկոյան ժամը 5-ին ներկա ենք լինում վարչության նիստին և երկարորեն քննության առնում հոգևոր պաշտոնյա հրավիրելու, ազգային հաստատություններն ու հասունթափեր կալվածները ապահովելու յարևոր հարցերը:

Կարգադրվել էր, որ նույն գիշեր հայկական պատարագը, երգչախմբի հետ միասին, երիզի վրա պիտի ձայնագրվեր: Պետք է խոստովանել, որ Սուրբաբայան անմրցելի է իր երգչախմբով ու մեներգիչներով: Երգչախմբի բաղկանում է հետևյալ անձնավորություններից. ուրարակիր, եկեղեցական արարողության քաջածանոթ պր. խ. խ. Դավթյան, տիկին Մարի Դավթյան, որ իր գեղեցիկ ձայնով լցնում է եկեղեցին և երաժշտական իրաւ վայելք է պարգևում ունկնդիրներին, պր. Արա Հորդանանյան և տիկինը, որոնք տարիներ շարունակ պայծառացնում են եկեղեցին սքանչելի նախանձախնդրությամբ, պր. Հովսեփ Պողոսյան, որ, տարիների վաստակավոր երաժիշտ ու երգահոնահար, վարպետորեն շարժում է իր մատները ստեղծելի վրա և նոր քաղցրություն ու թարմություն տալիս հայկական մեղեդիներին: Ս. Սեդանին սպասարկում է պր. Արամայիս Հակոբյանը, որ զգացումով ու ապրումով երգում է սարկավազի բաժինը: Ավստրալիայում եղած ժամանակ, իմ բարեկամ հոգևորականներից շատերը, բուն փափագ էին հայտնել լսելու հայկական պատարագը: Վերադարձիս, նպատակս է Ավստրալիայի դանազան քաղաքների ռադիոկայաններից ձայնասփռել Եկմայան և Կոմիտասյան աննման պատարագները:

Երգչախմբի անդամները ևս նախապատրաստվում են հեռանալու քաղաքից. նրանց մեկնումով եկեղեցին զրեթե կամայանա և ժողովուրդը կզրկվի հոգեկան վայելքից:

Մայիսի 17-ին, չորեքշաբթի երեկոյան, ամբողջ հայության ներկայության կարգում ենք մի ամփոփ դասախոսություն Ավստրալիայի հայ գաղութի մասին: Դասախոսության վերջավորության լինում են հարցումներ, որոնց տրվում է բավարար բացատրություն:

Երեկոն անցնում է շատ հաճելի: Կանանց բարեգործական միության ժրջան անդամներից տիկնայք Հոփսիմե Արզարյանի և Մաման Պողոսյանի պատրաստած համեղ ընթերցան մասնակցում է ամբողջ համայնքը:

Մայիսի 18-ին, հինգշաբթի առավոտ, պր. Նահապետ Նահապետյանի և դուկտ. Սարգսի ընկերակցությամբ, մեկնում ենք Սուրբաբայից ոչ շատ հեռու գտնվող գովասուն ամառանոցներն ու լեռնային վայրերը դիտելու: Երկու ժամից հետո կանգ ենք առնում հանգուցյալ Բագրատ Գալստյանի տան առջև: Բաթու է կոչվում այս հանրածանոթ ամառանոցն իր գեղեցիկ տեսարաններով ու բարեխառն կլիմայով: Ամայութուն է տիրում տան մեջ և խորապես հուզում բոլորիս: Ուղեկիցներս քաջածանոթ են ամառանոցին և մեր շրջագայության ընթացքում մատնանշում են այն գեղեցիկ բնակարանները, որ ժամանակին կառուցել են հայ հարուստները: Կառուցման ասպարեզում անմրցելի է եղած նույնիսկ դուկտ. Սարգսի, որի անունն այնքան սերտորեն կապված է Սուրբաբայ քաղաքի հետ առհասարակ և հայ գաղութի հետ մասնավորապես: Նրա կառուցած հյուրանոցներն ու հոյակապ շենքերը դեռ այսօր էլ շատերի նախանձն են շարժում ու պատիվ բերում հայ անհատի աշխատասիրության ու հեռատեսության: Մինչև կեսօր այցելում ենք լեռնային դանազան վայրեր:

Մեր շրջագայության ընթացքում ականատես եղանք նաև այրված ու քանդված բազմաթիվ բնակարանների և քանդված հյուրանոցների: Ինդոնեզիայի հեղափոխության ընթացքում այնքան բուն է եղած ժողովրդական ցասումն ու առեկռությունը հանդեպ հուլանդական համառ ու ապիկար կառավարության, որ շեն խնայած նույնիսկ հսկայական գործարաններին ու հաստատություններին:

Ինդոնեզիայի շաբաթ, բարի ժողովուրդն այժմ լծված է ծանր աշխատանքի. շինարարությունն անշուշտ առաջին գծի վրա է դալիս: Երկիրը տնտեսական ու քաղաքական երկունքի շրջան է ապրում:

Հանգստացած ու կազդուրված, շարունակում ենք մեր շրջագայությունը: Այցելում ենք Մալանգ ու Լավանգ, ուր ժամանակին ապրել են հայ ընտանիքներ:

Նեղ ճանապարհով ու կածանով բարձրանում ենք Տրետիս, մեր բարեկամ Նահապետ Նահապետյանի սեփական ամառանոցը: Գիշերում ենք Տրետիսում և առավոտյան կանուխ վերադառնում քաղաք:

Երեկոյան ժամը 6-ին հատուկ նիստ ենք ունենում վարչության հետ, ուր պաշտոնապես ինձ են հանձնվում եկեղեցական անոթներ ու զրբեր Միդնի տանելու համար: Վարչության բարյացակամ այս վերաբերմունքը խորապես հուզում է ինձ:

Մայիսի 20-ին, շաբաթ, առավոտյան ժամը 9—11-ը, այցելում ենք քաղաքի հին ու նոր

գերեզմանատները: Գրեթե բոլոր հայ ընտանիքները եկած են: Հերթով կատարում ենք հոգեհանգստյան արարողություն, մխիթանում բոլորին և ապա վերջավորության կատարում հոգեհանգիստ ընդհանուր ննջեցնելուց համար: Եկել է նաև մի մասնավոր նկարիչ, որ հաջորդաբար նկարում է գերեզմանները, շրջապատված իրենց հարազատներով ու բարեկամներով... Առաջին հերթին ինձ շատ խորթ է թվում նկարելու այդ սովորական, սակայն երբ տեղեկանում եմ, որ ընտանիքներից շատերը մտադրել են մի քանի ամսվա ընթացքում ընդմիջող հեռանալ քաղաքից, հասկանալի է լինում, որ նրանց ցանկացել են ունենալ իրենց սիրելի ննջեցյալների գոնե գերեզմանների լուսանկարներ՝ որպես հուշ և հիշատակ: Խեղճ հայ ժողովուրդ, քանի՜ անգամ ես կառուցել քո բուն ու տունը օտար երկիրներին տակ, խաբուսիկ հույսերով օրորվել, կարծելով, որ արդեն հանգիստ ես ու ապահով, բայց հետո դժբախտ դեպքերն ու պատահարները եկել, խորտակել են քո սին հույսերն ու նորից ձեռք առել տարագրության ցուլը... Որքան ես առել եմ գերեզմանների հերթով գաղութներում ու ապավինել ոչ մնայուն արժեքների և հետո տուժել չարաշար: Պետք է միանգամ ընդմիջող ազատվել գաղթականի ստրկացած մտայնությունից, հավաքաբար ու հարատև աշխատանքով խնդրել ու պահանջել հայրենի կառավարությունից՝ տեղ ու միջոցներ ստեղծել ընդունելու գաղութահայության և թույլ չտալ որ ան տարտղնվի օտար քաղաքներում ու ոստաններում... Դառն ապրումներով ու տրամադրությամբ, վերադառնում ենք հայկական գերեզմաններից, համոզված, որ հարազատների հեռացումով, գերեզմաններն անգամ պիտի որբանան, ոչ խունկ ծխող պիտի լինի և ոչ «Հոգևոց» ասող, ու մոռացության փոշին պիտի ծածկի ամեն ինչ...

Մայիսի 21-ին, կիրակի, Հոգեգալստյա տոնի առթիվ, մատուցվում է հանդիսավոր սուրբ պատարագ: Քարոզում ենք հավուր պատշաճի: Հաջորդ օրը, իմ մեկնելու առթիվ, վարչության կարգադրությամբ, ընտանեկան հավաքույթ է տեղի ունենալու Եղգարյան սրահում, երեկոյան ժամը 6-ից հետո: Եղգարյան սրահը, Ս. Գևորգ եկեղեցուն կից, սփոփանքի մի վայր է եղած, մաւնավանդ մեր ժողովրդի նվազման այս դժվարին շրջանում:

Հեռավոր Ինդոնեզիայի մի անկյունում հավաքված մի բուռ հայեր, մոռացած ցավ ու վիշտ, ընն ու ոխ, երգում են ու պարում: Ահա՛ իմաստուծոյն մեր ժողովուրդի, նրա ինստիտուկիոնալ մեծ գոյատևման գաղտնիքը: Գործադրում է նաև գերարվեստական

կոկիկ հայտագիր, որի ընթացքում գրավոր
ձևաով հանդես է գալիս ուրարակիր պը-
հաշատուր Խ. Դավթյանը, որը երեսուն տա-
րուց ավելի է, որ ճշտապահումթյամբ ժառայել
է եկեղեցուն:

Մինչև ուշ գիշեր ժողովուրդն ուրսխանում է և հրձվում: Շատեր գրեթե ակամայից են հեռանում սրահից:

Մայիսի 22-ին, երկուշաբթի, վերջին անգամ մտնում ենք եկեղեցի, աղոթում մեր ժողովրդի ապահովության և եկեղեցիների հաստատության համար ու մեկնում օդանավակայան, վերադառնալու համար Զուկարտա։ Ողջագուրվում ենք բոլորի հետ, կարեկցաբար բաժանում տարրերը և ու հավաստիացնում, որ իրենց անհովիվ չենք թողնի։ Երկու ժամից հետո հասնում ենք Զակարտա։

Ջակարտայում սկսվում է պետական անձ-
նավորությունների հանդիպելու աշխատանքը:

Հունիսի 4-ին, կիրակի, կանուխ կատարում ենք առավոտյան ժամերգությունը և խրատական խոսում: Այստեղ է գտնվում բոսաբանական ագիդն, իր սքանչելի կլիմայով և բույսերի, տունիկերի ու ծառերի ամբողջությամբ, այնքան խոշոր ու ընդարձակ, որ բավականանում ենք ծաղկառնոցներն ու հետաքրքիր մասերը դիտելով և շարունակում ենք մեր շրջապատվածը դեպի լեռնային մասերը: Քառասուն տարուց ավելի է, որ ուղեկից պրոնազապետյանն ապրում է ինդոնեզիայում, դառնությունք ու ցավով մատնանիշ է անում բազմաթիվ տներ ու առևտրանոցներ, որոնք ժամանակին պատկանելիս են եղել հայերի, սակայն այսօր ոչինչ չի մնացել այդ բոլորից...:

Խոսակցության ենք բռնվում և հայտնում թեր ու դեմ կարծիքներ: Առհասարակ հայերի հետ խոսելիս, զգում ես, որ դժգոհ են կյանքից և միշտ նախապատերազմյան շրջանն են հիշում ու երանի տալիս անցյալին, գիտակցաբար անտեսել են ուզում հսկայական այն փոփոխությունները, որոնք տեղի ունեցան աշխարհում համաշխարհային երկրորդ պատերազմի հետևանքով և որից անմասն չմնաց նաև Ինդոնեզիան:

Նրկուշարթի առավոտ դարձյալ սկսվում են մեր պաշտոնական լայցենզիյունները և առանձին տեսակցությունները կառավարական անձնավորությանը հետ:

Հունիսի 6-ին, երեքշաբթի առավոտյան, Գարեգին և Սուրիկ Ոսկանյան եղբայրների հետ, այցելում ենք հայոց գերեզմանատունը, հոգեհանգիստ կատարում իրենց ծնողների և հարազատների գերեզմանների վրա, այցելում նմանապես եկեղեցու և գաղութի մեծ բարերարներ և բարերարուհիներ, աղյւ Մանուկյան—Մանուկարյանի, աղա Հակոբ Հա-

բությունյանի, Մանուկ Հորդանանյանի, տի-
կին Մարիամ Հորդանանյանի և օրիորդ Թա-
դուհի Մանուկյանի գերեզմանները և հոգե-
հանդիստ կատարում:

Ջակարտայի հայոց եկեղեցում է գտնվում
մի զեղեցիկ մահարձան հետևյալ տապանա-
գրությամբ:

«Տիկին Մարիամու Յ. Յարութիւնեանի,
ամուսնոյ Յակոբու Յարութիւնեանի Ասպե-
տի, քեռն Գէորգայ Մանուկեանի Ասպետի,
հանդուցելոյ ի Բթալիա, ի 4 Ընդլսի 1864,
ի հասակի 87 ամաց: Տիկինս այլ էր բարոյ,
հեղ և քաղցր առ ամենեան, նրկիպած և
ողորմած, մայր որոց, ապաստան այրեաց,
ասպնջական եկաց և նեցուկ տնանկաց: Սուրբ
Յովհաննու եկեղեցոյն և Մանուկ և Յակոբ
ռաւամբարանին ամանելոյ յանուն գերդաս-
տանի իւրեանց, օա և հանդուցեալ քոյր նո-
րին օրիորդ Թադուհի Մանուկեանի նպաստ
եղեն բաղձօք հառոյթս և օժիտս առատս
հաստատեալ ի պէտս նոցա. բարի զործը
նորին յաւերժացուցին զյիշատակս նոցա,
յորդոր լինելով զկենաց հետեւի օրինակի նո-
ցին: Որմայնց յիշատակարանքն եկեղեցւոյ և
Յուամ ունին զյետադայ արձանագրութիւն,
ալսինքն հիմնեալ երկուց հայրենասէր քերց:

«Ո Յիսուս, երբ այն օր սիրական,
երբ այն ժամ եկեցէ հրճուողական,
երբ թողի զայս խշտի կաւեղէն,
Առ ի քեզ անդ յերկինս լուսաճեմ»:

Երանի ողորմածաց, զի նոքա զողորմութիւն
գտցեն:

Մահարձանս այս կառուցաւ ի գորովալից
եղբոր որդոյ նորին, ի Զօրաբայ Մանուկեան
Ասպետի որ ի Կալկաթա:

Նույն օրը, ժամը 12-ին, հանդիպում
ենք Ինդոնեզիայի փոխ-նախագահին, որը
մեզ ընդունում է շատ սիրալիր և երկարորեն
հետաքրքրվում հայ գաղութի անցյալով և
ներկայով: Համառոտ կերպով տալիս ենք
եկեղեցու պատմականն ու մասնավորապես
շեշտում շնորհալի քույրերի կատարած նվի-
րատվութիւնները ոչ միայն հայ գաղութի,
այլև Ջակարտայի և տեղացիների համար:
Հայ գաղութի անունից խնդրում ենք զոնե
խնայել պատմական եկեղեցին: Պր. Փոխ-
նախագահը խոստանում է կարեկցարար
քննության առնել մեր խնդրանքը:

Երեկոյան, պր. Նահապետյանի և տիկին
Ռոզիկ Ոսկանյանի հետ միասին, ներկա ենք
լինում Ջակարտայի պետական երգի ու պա-
րի հանդեսին:

Ինդոնեզիան բաղկացած է մեծ ու փոքր
զանազան կղզիներից: Ունինդիրների վրա
լավադույն տպավորութիւն թողեց Սումաթ-
րա կղզու խումբը իր երգերով ու մանավանդ
շնորհալի պարերով:

Հունիսի 7-ին, շորեքշաբթի, ինքս թիոով
վերադառնում ենք Սիդնի:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՔԱՀԱՆԱ ՄԻԳՂԱՅԱՆ

